

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם האשה החשובה רודפת צדקה וחסד מרת ורדה שניצר ע"ה ב"ר שאיר ז"ל ת.נ.צ.ב.ה.

י"ד ט"ו ביהמ"ד למניחי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

בס"ד, ט"ו ניסן תשס"ח

מסכת נזיר ל"א-ל"ז

גליון מס' 465

השבוע בגליון

- ◆ מדוע היו שסירבו לעלות לארץ ישראל
- ◆ האם מברכים ברכת "בורא נפשות" לאחר שתיית כוס קפה?
- ◆ אכילת חמץ חריף שונה משתיית כוס קפה
- ◆ אדם השותה יין ואוכל ענבים ובירך על שניהם "הגפן"
- ◆ הגעלת כלי שנאסר, אימת?

- ◆ מעלת הדלקת נר לעילוי נשמה
- ◆ תפילת "אמת ויצבי" נתקנה על ידי יהודי טולידו שבספרד
- ◆ הנביאים ואנשי כנסת גדולה תיקנו תפילות לתקופת הגלות

- ◆ תכנית בניית בית הכנסת בליאנו שבספרד
- ◆ טעות בהקדשת כספים לבניית בית כנסת
- ◆ בניית מקווה בכספי בית כנסת
- ◆ החלפת עצי החיים שבספר התורה
- ◆ חשמל לבית כנסת כתחליף לנרות

דבר העורך

כור הברזל

כלי חפירה אימתניים עטו על המגרש הגדול וחוללו בו שמוות. פשוט רוקנו אותו מכל תוכן. מידי יום ברנשים מוצקים העבידו את המכונות בשאון רב, העמיקו חפור עוד ועוד, עד שחטמם לא נראה מעל פני הקרקע, ולימים כבר לא נשמע שאונם רק עשנם התמר מן הבור העמוק והעיד על הפעילות הענפה. הוא התגורר במרחק ראייה ומוחו קדח במחשבות שונות מתוך נסיון להבין את מטרת החפירה. מיד כאשר היה משלים לבסס תיאוריה אחת, היו נזרעים בקרבו ניצניה של תיאוריה אחרת ומערערים את קודמתה. מחשבותיו נדדו מכספת בינלאומית עד בית כלא תת-קרקעי לפושעי תבל, ממקלט מוגן מאטום ומגרעין עד... על הדבר הפשוט ביותר הוא לא חשב.

יסודות.
יסודות למגדל אדיר ממדים.
כגודל הבניין - עומק היסודות.

לא צריך להיות בעל ידע בבניית יסודות באופן מעשי, כדי לדעת שכגודל הבניין, ארכו, משקלו ומידותיו, כך מידת יסודותיו.

★ ★ ★

את שהותנו בארץ מצרים מכנה התורה הקדושה "כור הברזל".

"וְאֶתְכֶם לְקַח ה' וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבְּרָזֶל מִמִּצְרַיִם לְהֵיוֹת לוֹ לְעֵם נִחְלָה בַּיּוֹם הַזֶּה." רש"י - "מכור - הוא כלי שמזקקים בו את הזהב".

זו היתה מצרים עבורנו.

השיעבוד המחפיר שאפילו לא נעשה לשם ניצול והתעשרות אלא לשם עינוי ודיכוי; הגזירות האיומות על תינוקות בני-יומם, ששימשו כלבנים, הוטבעו

◀

דף לא/א ובית הלל אומרים אינו הקדש

תכנית בניית בית הכנסת בליאנו שבספרד

דעת בית הלל במשנתנו, ש"הקדש טעות אינו הקדש", כלומר: אם אדם התכוון להקדיש חפץ מסויים, וטעה ואמר על חפץ אחר "הרי זה הקדש", אין הקדשו חל.

טעות בהקדשת כספים לבניית בית כנסת: שאלה מעניינת הופנתה אל הרשב"ץ (ש"ת, חלק ב' סימן ק"ע) על ידי אנשי קהילת ליאנו שבספרד. גבאי הקהילה ביקשו לסתור את קירות בית הכנסת ולבנותם מחדש, ולשם כך ערכו מגבית כספים בקרב יהודי העיר. לאחר עריכת המגבית חזרו בהם הגבאים מתוכניתם המקורית, מחשש שמא לאחר הריסת הקירות הישנים תתעכב בניית הקירות החדשים מסיבות כלשהן, ובסופו של דבר תיוותר הקהילה בלא בית כנסת.

בניית מקווה בכספי בית כנסת: עתה, משחזרו בהם הגבאים מתוכנית בניית בית הכנסת, הם ביקשו לייעד את כספי התרומות לבניית מקווה טהרה, אך ספק ניקר בליבם אם מותר הדבר, שכן בכך יורידו את המעות מדרגת הקדושה לה נועדו.

אין לשבור בית כנסת כל זמן שלא בנו בית כנסת אחר: הרשב"ץ כותב בתשובתו, כי הקצאת כספי התרומות לבניית בית הכנסת בטעות יסודה. זאת, על פי דברי הגמרא (בבא בתרא ג/ב) האומרת, שאין לסתור בית כנסת עד שלא בנו אחר במקומו, משום שיש חשש שמא בסופו של דבר בית הכנסת החדש לא ייבנה, או מכיוון שבינתיים, כל זמן שלא בנו את החדש, אין לציבור מקום ראוי להתפלל בו. לפי זה, כותב הרשב"ץ, גם אנשי ליאנו הקדישו את הכסף בטעות למטרה זו, שהרי תכננו להרוס את קירות בית הכנסת הישן לפני בניית החדשים, בניגוד לדברי הגמרא. מכיוון שהקדש זה בטעות מתחילתו, ומבואר בסוגייתנו ש"הקדש בטעות אינו הקדש", רשאים הגבאים לבנות מקווה טהרה מכספים אלה.

החלפת עצי החיים שבספר התורה: לכלל זה ש"הקדש בטעות אינו הקדש" יש השלכות נוספות, בין השאר, גם לגבי מקרה נדיר שנידון בפני רבה של ירושלים הגרצ"פ פרנק זצ"ל (ש"ת "הר צבי" או"ח א' סימן פ"ג).

כידוע, שני עמודי עצי החיים של ספר התורה שונים זה מזה. לעמוד השמאלי צמודים עיגולים כפולים בחלקו העליון ובחלקו התחתון באופן שהעיגולים של עץ החיים הימני משתלבים ונכנסים לתוך עץ החיים השמאלי וספר התורה סגור ומהודק למניעת קלקול הקלף והכתב שמעליו.

עילוי נשמה

הר"ר מאיר זוסוין הי"ד
ב"ר יעקב יוסף ז"ל
נלב"ע ט"ו בניסן תש"ג
תנצב"ה
הונצח ע"י חתנו ובתו
אריה ודבורה יעקובסון שיחיו

עילוי נשמה

מרת ביה מזוז ע"ה
בת ר' יוסף ושרינה ז"ל
נלב"ע כ' בניסן תשס"א
תנצב"ה
הונצחה ע"י ילדיה שיחיו

עילוי נשמה

הר"ר יוסף שפילברגר ז"ל
ב"ר צבי ז"ל
נלב"ע ט"ז בניסן תשל"ח
תנצב"ה
הונצח ע"י ידידו הר"ר שלמה ותרצה
האוזר שיחיו - תל אביב

לעילוי נשמת

מרת יענטה יהודית לינצר ע"ה ב"ר חיים אשר אנשיל זאב ז"ל

נלב"ע י"ג בניסן תשנ"ה **תנצב"ה**

הונצחה ע"י בנה ידידו הר"ר שמואל לינצר הי"ו ומשפ' שיחיו - פ"ת

נר ה' נשמת אדם

ארע מקרה שהסופר טעה, ותפר את עמוד עץ החיים השמאלי לימין ספר התורה ואת הימני תפר לשמאלו. לאחר שנתגלתה התקלה, הסתפקו הגבאים אם מותר להפוך את עצי החיים, או שמא כיון ש"מעלים בקודש ואין מורידים" ישאר עץ החיים שזכה להיות בימין במקומו ולא יעבירוהו לצד שמאל. הגרצ"פ פרנק זצ"ל מכריע, כי מאחר שעצי החיים שונים זה מזה כאמור, נמצא שתפירתם היתה בטעות, ולפיכך אין אנו דנים את מקומם כקבוע, שהרי "הקדש בטעות אינו הקדש" ומותר להחליפם (מ"מאורות הדף היומי" כרך ג).

דף לא/ב אוכמא למשכיה סומקא לבשריה חיורא לרדיא
חשמל לבית כנסת כתחליף לנרות

כידוע, יש הנוהגים לקבל על עצמם לתרום מעות עבור תאורת בית הכנסת. מנהג זה הינו קדום ובתקופת הראשונים אף תיקנו ברכה לזכות כל "מי שנותנים נר למאור" כמוזכר בתפילת "מי שברך" הנאמרת בשבת קודש.

כאשר החלו להשתמש בחשמל התעוררה שאלה מעניינת המובאת בשו"ת "חלקת יעקב" (יו"ד סימן קמ"א). אחד ממתפללי בית כנסת נדר ואמר: "הריני מתחייב לתת נרות לבית הכנסת לעילוי נשמת יקירי". מאחר שרווח השימוש בתאורה חשמלית בבתי כנסת רבים, הוא רצה לקיים את נדרו על ידי תשלום עבור תאורה זו העדיפה על תאורת נרות. אולם, "חלקת יעקב" הכריע, שאינו יכול להמיר את התחייבותו לנרות בתאורה חשמלית, זאת, על פי הדברים שיתבארו להלן:

איזה בשר ערב לחיך מכל סוגי השוורים? רב חסדא בסוגייתנו מגדיר את טיבם ואת טבעם של סוגי השוורים השונים ואת מעלותיהם: המעוניין בעורות משובחים - יקנה שוורים שחורים שעורותיהם טובים. הקונה שור לאכילה - יבחר בשור אדום שבשרו משובח ביותר, ואילו השור הלבן טוב מכולם לצורך חרישה. ההבדל בין שור שחור לבין שור לבן, אינו מתבטא בצבע בלבד, אלא גם בטבעם ובמהותם. על פי זה אומרים בעלי התוספות (מנחות ז/ב), מבואר, מדוע הגמרא (שם) קובעת, כי אדם שנדר ואמר "הרי עלי שור שחור והביא שור לבן, או להיפך, לא יצא ידי חובת נדרו, וחייב הוא לקיים את נדרו כלשונו. מדברי בעלי התוספות עולה, כי לולא ההבדל בין השוורים, כדברי רב חסדא, היה הנודר יכול להביא שור שחור אף אם נדר להביא שור לבן. מאידך גיסא, מדוקדק מדבריו, כי גם ההבדל הקל ביותר גורם שהאדם לא יוכל לצאת ידי חובת נדרו באחר, אפילו אם הוא חפץ להביא לתשלום נדרו בהמה שערכה רב יותר [שהרי מבואר בסוגייתנו כי שור שחור ערכו נמוך מזה של לבן ואפילו בשור קרמונאי, שהרי עיקר שימוש השור הוא לחרישה].

לפי דברים אלה, כותב בעל "חלקת יעקב", כי מאחר שתאורה חשמלית שונה מתאורת נרות, הנודר אינו יכול לתרום מעות לתאורה חשמלית לתשלום נדרו, למרות עדיפות התאורה החשמלית על תאורת נרות. **מעלת הדלקת נר לעילוי נשמה:** ה"חלקת יעקב" מוסיף סברות נוספות ואומר, שלמרות שברור כי תאורת החשמל עדיפה על זו של הנרות, כאשר התאורה נועדה לעילוי נשמה יש עדיפות מסויימת לנרות, שנאמר (משלי כ/כז): "נר ה' נשמת אדם", ובדברים נעלמים ונסתרים אלה העיקר הוא קבלת אבותינו מדור דור המיוסדת על ספרי המקובלים. ואם כן כשנדר נרות אינו יכול להחליפם בחשמל, שהרי מבחינה מסויימת לנשמת הנפטר יש עילוי נשמה ומעלה מיוחדת בנרות (מ"מאורות הדף היומי" כרך ג).

דף לג/ב תוספות ד"ה "נהי דידיעין להון דיחרוב"
תפילת "אמת ויצוב" נתקנה על ידי יהודי טולידו שבספרד

הגמרא בסוגייתנו דנה אם היהודים שחיו בתקופת בית שני ידעו שבית המקדש ייחרב. הגמרא מוכיחה מדברי ירמיהו הנביא לעם ישראל, שכבר בזמן בית ראשון ידע עם ישראל כי שני בתי המקדש לא יעמדו על תילם לעולם.

עם ישראל ידע את התאריך בו עתיד בית המקדש להחרב: באותם ימים נביאי השקר הסיתו את העם בתואנות שווא לכל ישוב בתשובה. אחת הטענות ששיננו נביאי השקר באוזני העם היתה כי גם אם יחריב הבורא את בית המקדש הראשון, יבנה הבית השני, וגם לאחר חורבנו עתיד להיבנות הבית השלישי. לעומתם עמד שליח האלוקים, ירמיהו הנביא, וקרא לעם ישראל לשוב בתשובה ולהתעלם מדברי נביאי השקר, באומרו (ירמיהו ז/א): "אל תבטחו לכם אל דברי השקר לאמר היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה". כלומר, אל לכם להשען על תנחומי ההבל של נביאי השקר המסתמכים על המסורת הקובעת כי שלושה היכלות יעמדו לעם ישראל. הרי לנו, שידוע ידע העם כי עתיד בית המקדש השני להיחרב. הגמרא אף מוסיפה ומביאה ראיה, שלא זו בלבד, אלא שעל פי הרמז בסוף ספר דניאל, גם השנה בה עתיד בית המקדש להחרב היתה ידועה להם.

הנביאים ואנשי כנסת הגדולה תיקנו תפילות לתקופת הגלות: אכן, בסידור רב סעדיה גאון (מבוא עמוד י) מבואר, שמקורו של סדר התפילה הנהוג כיום, בו אנו מתחננים לגאולת ישראל וירושלים, השבת המלוכה וקרבן בית דוד לעם ישראל, בניין בית המקדש ועבודת הכהנים, הוא על פי הקבלה

במים, ונשחטו; ההשפלה הרומסת; שנות עבודת מפרכת שקיצן לא נראה באופק - בחז"ל כתוב שמבחינה מדינית-צבאית לא היה לבני ישראל סיכוי לצאת ממצרים; כל אלה חברו יחדיו על קבוצת מיעוט ודיכאוהו עד עפר. כור ברזל.

ככל שהכור גדול יותר והאש לוהטת יותר והבעירה נמשכת זמן רב יותר, הרי אתה יודע שהתוצאה צריכה להיות מנופה מכל סיג.

ישנם פירושים שונים לצירופו בכור הברזל. יש האומרים כי מעת שחטאו חווה ואדם דבקה זוהמה בבני אנוש. היה צורך לזקק זוהמה זו ולצרפה כדי שנוכל לזכות לקבל את התורה. יש המסבירים ששנות עבודת אלו נועדו לחשלנו לקבל עול מלכות שמים. פירוש פירוש וסגנונו אך כל הנהרות הולכים אל הים - שעבוד מצרים נועד להכשירו לקבלת התורה ועול מלכות שמים.

לא צריך לדעת לבנות יסודות כדי להבין שגודל היסודות מעיד על גודל הבניין הצפוי. **לא** צריך להבין בזיקוק ובזיכור כדי להבין שעצמת הזיכור והזיקוק ותקופת ההכשרה, מעידים על עוצמתה האדירה של המטרה שלשמה נעשה הדבר.

התורה הקדושה.

לאחר שהות ארוכה במצרים זכינו להשתעבד לבורא העולם, שזוהו האושר הגדול ביותר, ולקבל מידי אלה את התורה.

התורה האם אפשר להסביר את מלא תפקידה בחיינו? הן היא בעצמה חיינו; באמצעות פירוש של רש"י שיובא להלן ניתן לקבל מימד על עצמת התורה ונחיצותה בעולמנו.

בכינוס המוני לומדי הדף היומי באזור הצפון, שהתקיים בעיר טבריה, לרגל סיום מסכת נדרים, שהתכבדו הלומדים בנוכחותו של הגאון רבי אהרן לייב שטיינמן שליט"א אשר הזכיר את דברי רבא במסכת סוטה. במשנה אומר רבן שמעון בן גמליאל: "העיד רבי יהושע, מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה". רבא אומר על כך (דף מא/א): "בכל יום ויום קללתו מרובה משל חבירו". תמנה הגמרא: "ואלא עלמא אמאי קא מיקיים" - אם הקללה הולכת ומתרבה, כיצד שורד עולמנו? משיבה הגמרא: "אקדושא דסדרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא". רש"י מסביר כי "קדושה דסדרא" היא התקנה לומר בכל יום "ואתה קדוש", "שלא תקנהו אלא שיהו כל ישראל עוסקי בתורה בכל יום דבר מועט... והן כעוסקי בתורה, וכיוון שנוהג בכל ישראל, בתלמידים ובעמי הארץ, ויש כאן... קדושת השם ותלמוד התורה - חביב הוא. וכן אמר יא שמיה רבא מברך שעונים אחר הגדה שהדרשו דורש רבבים, בכל שבת היו נוהגין כך ושם היו נקבצים כל העם לשמוע, לפי שאינו יום של מלאכה ויש כאן תורה וקידוש ה'".

זוהי עוצמתה של התורה וכחה, שבזכותה שרדנו אלפיים שנות גלות קשה ומרה. **יהי** רצון שזכות לימוד התורה תעמוד לנו שנוכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים בירושלים עיר הקודש במהרה בימינו אמן.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פקס: 03-570-67-93. mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

מענה לשון

דף לד/ב אלו הן חרצנים? ואלו הן זגים?
זוג / זג (חלק א')
 במשנתנו מובאת מחלוקת תנאים בפירוש המלים בפרשת נזיר (במדבר ז/ו): "כל ימי נזרו מכל אֶשֶׁר יַעֲשֶׂה מִגִּזְרֵי הַזֶּן - מִחֲרָצִים יַעֲזֹג

- לא יאכל. לדעת ר' יוסי, "חרצן" הוא גרעין הענב, ואילו קליפת הענב נקראת "זג", וכך מקובל בעברית שלנו. אך, לדעת ר' יהודה, פירוש "חרצן" ו"זג" - הפוך!

פלא הדבר, כיצד נפלה מחלוקת בפירושן של מילים אלה? הרי "חרצן" ו"זג" אינן מילים כל כך נדירות שתפול בפירושן מחלוקת!

אין להניח כי לשון הקודש לא היתה הלשון המדוברת בפי התנאים, אלא הם דברו ארמית ויוונית, וכך קרה שנפל הספק בהבנת לשון התורה בפרשת נזיר, שהרי לשון הקודש היתה מדוברת בזמן התנאים (ראה רמב"ם בפירוש המשניות, ריש מסכת תרומות). גם במשנתנו אנו עדים לכך שלשון הקודש היתה שפתם שהרי כך נאמר בה (על פי נוסח הרמב"ם וכתבי יד): "אֵלוֹ הֵן הַחֲרָצִים; וְאֵלוֹ הֵן הַזּוּגִים; הַחֲרָצִים - אֵלוֹ הֵן הַפְּנִימִים; דְּבַרֵי ר' יְהוּדָה, ר' יוֹסֵי אָמַר: שְׁלֵא תִטְעָה [נִתְּנָה אֲנִי לְךָ סִימָן]. כְּזוּגָה שֶׁל בְּהֵמָה: הַחֲרָצִים זּוּג וְהַפְּנִימִים עֵבֶבֶל". מהוכחתו של ר' יוסי ניתן להסיק, ש"זוג" של בהמה" וה"ענבול" שלו הם מונחים מקרים, שניתן להיעזר בהם לזכירת הפירוש הנכון של "זג" (וממילא להבין מהו "חרצן").

ראיה נוספת לכך שלשון המשנה היא לשון שהיתה חיה בפי חז"ל, קיימת בנוסח המשנה הנ"ל "זוגים/זוג" - בניגוד ללשון התורה בה מנוקט האות ז' במקף: "זג" (וברבים: "זגים"). העובדה שכתבי היד הטובים מוסרים לנו צורה **השונה** מלשון התורה, מצביעה על מקוריותה ועל כך שצורה זו היתה שגורה בפי חכמים, ורק מי שלא הכיר את "זוג" מלשון הדיבור - "תיקן" את נוסח המשנה על סמך לשון התורה: "זג" (וכך הוא בדפוסים שלנו: "זגים"). על כגון זה למדנו ר' יוחנן כי "לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמה" (עבודה זרה נח/ב).

התליך מרתק זה נראה בבירור בכתב יד קאופמן של המשנה (כתב יד זה הכולל את כל ששה סדרי משנה, עם ניקוד, נחשב כמדויק שבין כתבי היד); הסופר הראשון כתב את המילים "הזוגים... והזוגים... כזוג של בהמה החיצון זוג" עם ו', כמסורת הלשון העברית של חכמים. אח"כ בא הסופר שהוסיף בכתב היד את הניקוד, ולא זו בלבד כנפקד על פי המקרא -- הוא אף מחק את האותיות ו': "זגים" - לאמר: אל תקרא "זוגים" אלא "זגים"!

מסתבר שר' יוסי הקיש ודקה "זוג" (=פעמון) של בהמה ל"זוג" הענבים, שהרי מבטאם דומה בלשון חז"ל. **כיצד**, איפוא, נחלקו בפירוש המילים הללו? על כך בגליון הבא, א"ה.

הערות ורעיונות נוספים, ולקבלת תוספות:

ד.ת. 3446 ב"ב.

דואר: u-frank@neto.bezeqint.net

פנינים

דף לד/א

שלא יתבלט

שלושה מינים אסורים בנזיר... והיוצא מן הגפן **דרש** רבי אברהם מסוכטשוב:

מדוע נזיר אסור בייז? מפני שעל הנזיר לעשות עבודתו בהצנע, "כי יפליא" מלשון "הוא פלאי". היין גורם להרמת הקול - נכנס יין יצא סוד - ואין לנזיר לשתותו...

מותר לשתות חומץ

כאשר יצא אי מי הורה כי אסור לשתות חומץ, שכן במקרוסקופ נראים בו יצורים זעירים שונים (חיידקים), ואין לשתותו ללא בישול, יצא כנגדו בעל "חיי אדם" והורה כי אין הדבר כן: הרי התורה אסרה לנזיר "חומץ יין", הרי שמתור הוא לאחרים... ומן הסתם יש לומר בין חי ובין מבושל ("בינת אדם", שער או"ה לד-מט).

דף לד/א שלושה מינים אסורים בנזיר

מעלתם של כהן גדול ונזיר

מדוע שונים כהן גדול ונזיר שאסורים בטומאה לקרובים מכהן הדייט הנטמא לקרוביו? ביאר הגה"ק בעל "אבני נזר": כהן הדייט קדושתו

שקבלו עם ישראל במסורת מנביאי ה'; אשר מלכתחילה תקנו שני סדרי תפילה, האחד - לתקופות בהם היה עם ישראל על מכונו, וזולתו - לימי הגלות, שהרי ידעו שעתיד בית המקדש להחרב.

מדוע היו שסירבו לעלות לארץ ישראל: מן הראוי לציין את דברי בעל "סדר היום" (כוונת קריאת שמע והיחוד) הכותב, שאת תפילת "אמת ויציב" הנאמרת אחר קריאת שמע, תיקנו בני הגולה בתקופת בית שני. היה זה בעקבות קריאתו של עזרא הסופר לכל בני הגולה לעלות לארץ ישראל ולבנות את בית המקדש השני. בין הגולים מארץ ישראל לאחר חורבן בית המקדש הראשון היו שהגיעו ל"טוליטולה" [טולידו שבספרד], שאמרו: "כיוון שבית המקדש השני עתיד להיחרב, למה לנו להכפיל יגוננו, מוטב נישאר במקומו ונעבוד את השם". וכדי שלא יחשבום לכופרים ולרשעים, עמדו ותקנו את "השבח הגדול", הלא הוא תפילת "אמת ויציב", בה רמוזות כל גאולות עם ישראל. אמנם, בסידור "מקור התפילות" הביא מדברי הראשונים ("כל בו ו"תניא רבתי"), שייחסו תקנת תפילה זו לאחרים (מ"מאורות הדף היומי" כרך ג).

דף לו/ב הנח לכותח הבבלי דליכא כזית בכדי אכילת פרס

האם מברכים ברכת "בורא נפשות" אחר שתיית כוס קפה?

כידוע, אדם מתחייב בברכה אחרונה רק אם אכל כשיעור [לפחות כזית] או שתה כשיעור [לפחות כרביעית] בתוך הזמן בו רגיל אדם לאכול או לשתות מאכל או משקה זה ("שולחן ערוך" או"ח סימן ר"ו סעיף א').

ספק מפורסם מובא בפוסקים ("משנה למלך" הלכות ברכות פרק ג' הלכה י"ב, ועיין ב"משנה ברורה" סימן ר"י ס"ק א') האם לאחר שתיית קפה או תה יש לברך ברכה אחרונה, הלא היא ברכת "בורא נפשות רבות וחסרונו". מצד אחד, מאחר שבדרך כלל שותים משקאות חמים בלגימות קטנות, לעיתים חולף זמן רב משיעור הזמן של שתיית רביעית שהוא שיעור הזמן המחייב ברכה אחרונה. אולם, מצד שני ניתן לומר, כי למרות שהמשקה החם נלגם קמעה קמעה, יש לברך ברכה אחרונה, שכן לא נאמר שצריך לשתות רביעית בבת אחת אלא במשקאות שכך היא דרך שתייתם. אולם, משקאות חמים, שנוהגים לשתותם באיטיות, יש לברך ברכה אחרונה אחריהם, שהרי בשיעור הזמן הרגיל למשקה זה שתה כמות המחייבת ברכה אחרונה. בספר "תוספת יום הכיפורים" (יומא פ/ב, ד"ה "ובימי חורפ"י), מוכיח **מדברי סוגייתנו**, שאף משקה חם שרגילים ללוגמו בלגימות קטנות, אינו מחייב בברכה אחרונה אם לא לגמו בבת אחת, כלהלן.

סוגייתנו עוסקת בכלל של "כדי אכילת פרס". הגמרא שואלת, מדוע אמרו חכמים (פסחים מג/א), שאדם האוכל "כותח הבבלי" [מין רוטב לטיבול מאכלים שונים, שהיו עושים בבבל על ידי תערובת של מי חלב ופירורי פת ומלח] בפסח אינו עובר על איסור אכילת חמץ, הרי יתכן שבאכילת הכותח הוא גם אכל כזית חמץ המצוי בכותח? הגמרא מתרצת על כך, שהכותח הוא מאכל חריף ביותר ובתוך כדי אכילת פרס, אין רגילים לאכול ממנו כמות כה גדולה שיש בה כזית חמץ [יש לציין כי למרות שהאוכל מלא הפה מן הכותח אוכל למעשה כזית חמץ בכדי אכילת פרס, מכל מקום לא יתחייב מלקות, שכן, ה"כותח" הינו מאכל חריף ואכילתו ללא פת נחשבת "שלא כדרך אכילתו" ואין לוקים עליה כמבואר במפרש].

מדברי הגמרא מוכח כי גם השותה משקה שרגילים לשתותו במשך זמן רב, אין שתיה זו נחשבת כשתיה המחייבת ברכה אחרונה. שאם לא כן, מדוע האוכל כזית חמץ המעורב עם כותח הבבלי, אינו חייב מלקות משום שלא אכל כזית בכדי אכילת פרס, הרי את הכותח הבבלי רגילים לאכול בכמויות קטנות מפאת חריפותו? הרי לנו, שכל מאכל שלא אכלוהו בשיעור הזמן הראוי לברכה, אין מברכים עליו ברכה אחרונה, אף אם זו היא דרך אכילתו.

אכילת חמץ חריף שונה משתיית כוס קפה: אולם, ה"מנחת חינוך" (מצוה ש"ג אות ה' ד"ה "וראיתי", הוצאת מכון ירושלים חלק ב' עמוד תפ"ה) מחלק בסברה יפה בין אכילת חמץ המעורב בכותח לשתית קפה. שהנה שיעור הזמן של אכילת חמץ בפסח נקבע לפי הזמן בו רגילים לאכול כזית חמץ. ואם כן, למעשה, האוכל "כותח" לא אכל כזית חמץ בשיעור הזמן של אכילת חמץ [למרות שאכלו בשיעור הזמן של אכילת כזית חמץ הנמצא בכותח], וממילא לא עבר על איסור אכילת חמץ. אולם על שתיית קפה הנלגם במשך זמן רב, יש לברך עליו ברכה אחרונה כיון שזוהי דרך שתייתו.

להלכה כתב ה"משנה ברורה" (שם), שנהגו העולם לא לברך ברכה אחרונה אחר שתיית קפה או תה הנלגמים אט אט. אולם, נכון וראוי להמתין עד שהקפה או התה יצטננו קמעה, ואז **ישתה רביעית בבת אחת** בשיעור הזמן של שתיית רביעית, כדי שיוכל לברך ברכת "בורא נפשות" לכל הדעות [מן הראוי לציין, שהיו מגדולי ישראל שנהגו לברך גם אם שתו רביעית קפה או תה חם בכדי אכילת פרס, שהוא זמן מרובה מכדי שתיית רביעית, עיין ספר ו'זאת הברכה" פרק ה'] (מ"מאורות הדף היומי" כרך ג).

דף לד/ב אף כל פרי ופסולת

אדם השותה יין ואוכל ענבים ובירך על שניהם "הגפן"

במסכת ברכות (א/מ) מבואר כי אדם שהגישו לפניו פירות אילן, וטעה ובירך עליהם "בורא פרי האדמה", בדיעבד יצא ידי חובה, מאחר שגם אילנות פרי האדמה הם, שהרי גדלים בה, ושייכים הם לברכת "בורא פרי האדמה", וכן נפסק להלכה ("שולחן ערוך" או"ח סימן ר"ו סעיף א').

מפני משפחתו, בן הוא למשפחת כהנים. לא כן כהן גדול ונזיר שקדושתם מפני מעלתם העצמית היחודית להם, לפיכך נעלים הם ממנו ואסורים להטמא גם לקרובים ("מעיינה של משנה").

האוכל "פיצוחים" וטעה בברכת ה"פיסטוקים": הלכה זו נאמרה בגמרא על מקרה שבו היו לפני פירות המחוייבים בברכת בורא פרי העץ בלבד, כגון: עמד לאכול פיסטוקים שברכתם "בורא פרי העץ", וטעה ובירך עליהם "בורא פרי האדמה". במקרה זה מועילה ברכתו בזיעבד, כאמור. אולם, נחלקו הפוסקים במקרה שהובאה לפניו צלחת שהכילה גרעינים ושאר קטניות וביניהם גם פיסטוקים, וחשב שעל כל המינים המונחים לפניו יש לברך "בורא פרי האדמה".

דעת ה"שולחן ערוך" (שם סעיף ב') היא, שיצא ידי חובה. אולם, יש מהפוסקים ("שאגת אריה" סימן כ"ז, עיין "שערי תשובה" שם) המדקדקים מדברי הראשונים, כי מאחר שגם אם יחזור ויברך "העץ" לא תהא ברכת "האדמה" שבירך תחילה לבטלה, שהרי היא חלה על יתר המאכלים המונחים לפניו שברכתם "האדמה", במקרה זה עליו לברך בורא פרי העץ. רק באופן שאם יברך "העץ" יוברר שברכת "האדמה" שבירך לפני לכן נטולת תכלית ולבטלה בורכה, לא יחזור ויברך.

להלכה כתב ה"משנה ברורה" (שם, סוף ס"ק י'), שמאחר שנחלקו הפוסקים בזה ודעת ה"שולחן ערוך" היא שאינו יכול לחזור ולברך, כדי לצאת ידי חובת כל הדעות, עדיף שיחליט כי אינו רוצה לאכול את הפיסטוקים כעת, ולאחר זמן כשירצה לאוכלם יוכל לחזור ולברך עליהם "בורא פרי העץ" לכל הדעות.

ברכת "בורא פרי הגפן" על ענבים: אדם השותה יין ובאותו זמן אוכל ענבים, חייב לברך "בורא פרי הגפן" על היין ("שולחן ערוך" או"ח סימן ר"ח סעיף י"ד, ט"ו) ועל הפירות - "בורא פרי העץ", ואינו יכול להסתפק בברכת "הגפן" בלבד. אולם, בזיעבד מועילה ברכת "הגפן" לענבים. וכתב הגר"מ פינשטיין זצ"ל (ש"ת "אגרות משה" או"ח חלק ה' סימן כ'), שבמקרה זה גם הפוסקים הנ"ל החולקים על ה"שולחן ערוך" וסוברים שבמקרה שהברכה יכולה לחול על אחד מהמאכלים האחרים העומדים לפניו עליו לחזור ולברך, יודו כי ביין וענבים יצא ידי חובה כיון ש"פרי הגפן" כולל את הענבים ולא רק את היין, וזאת על פי המוכח מסוגייתנו:

הגמרא לומדת מהפסוק האמור בנזיר (במדבר ו/ד): "מכל אשר יעשה מגפן היין", כי לדעת רבי אלעזר, איסור האכילה האמור בנזיר שאינו רשאי לאכול יין והיוצא מעץ הגפן, כולל גם "עלים ולולבים", ולדעת רבנן מרבים מ"גפן היין" פירות בוסר ופסולת פירות. הרי לנו, כי מהתיבה "גפן" מרבים פירות או עלים, למרות שאינם קשורים ליין. מוכח, איפוא, ש"פרי הגפן" מהווה שם כולל לעץ הגפן על פירותיו ועל היוצא מהם. אם כן ודאי שאדם המברך "הגפן" על ענבים יצא ידי חובה לכל הדעות [ועי"ש שהוכיח כן בכמה ראיות]. אולם, מוסיף הגר"מ פינשטיין וכותב, שלכתחילה עדיף כי גם כאשר בירך "הגפן" על יין וענבים יחדיו, ישתה מהיין ויסיח דעתו מהענבים, ולאחר מכן יחזור ויברך ברכת "העץ" שהיא הברכה העיקרית שנתקנה לפירות (מ"מאורות הדף היומי" כרך ג).

דף לז/ב בכל התורה כולה נותן טעם לפגם מותר אדם שהשתמש במזלג חלבי לאכילת בשר

מבואר בגמרתנו, שמדאורייתא "נותן טעם לפגם" - מותר. כלומר: דבר מאכל האסור באכילה, אם נפגם טעמו אין הוא אוסר תערובת שנפל לתוכו. הלכה זו נדרשת במסכת עבודה זרה (זו/ב הובאה בתוספות ד"ה "נותן") מן הפסוק (דברים יד/כא): "לא תאכלו כל נבלה, לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה". הרי לנו, שהתורה מגדירה כ"נבלה" המותרת לגר [דהיינו: לגר תושב, שהוא גוי שקיבל עליו לקיים שבע מצוות בני נח] דבר הראוי לאכילה בלבד. אבל דבר פגום, שאינו ראוי לאכילה, אינו נחשב כ"נבלה" ובטל איסורה.

אחת הדוגמאות של "נותן טעם לפגם" היא כלי שבישלו בו בשר טריפה, שלאחר יממה מתום הבישול, המאכל הבלוע בדפנות הכלי נפגם ומתקלקל ומעיקר הדין מותר להשתמש בכלי זה אף על פי שבושלו בו בשר טריפה ("שולחן ערוך" יו"ד סימן קכ"ב סעיף ב'). אולם, מתקנת חכמים אסור לבשל בו לכתחילה, גזירה שמא יטעו וישתמשו בכלי שלא עברו עליו כ"ד שעות מעת שבישלו בו בשר טריפה. דין זה שכיח ביותר לגבי כלי שנבלע בו חלב, שמדאורייתא מותר לבשל בו בשר לאחר שעברו כ"ד שעות מבליעת החלב בו, אך מדרבנן אסור לעשות כן. מטעם זה, מאכל חלבי שבושלו בכלי בשרי שאינו "בר יומיה", או מאכל בשרי שהוגס במזלג חלבי, לא נאסר התבשיל לאכילה, שהרי הבליעה שהיתה בדפנות הכלי פגומה היא ואינה אוסרת את המאכל. ומכל מקום, יש להגעיל את הכלי שהרי בלוע בו איסור של בשר וחלב אף שאינם בני יומם.

הגעלת כלי שנאסר, אימתו? כתב הרמ"א (או"ח סימן תנ"ב סעיף ב') שאדם החפץ להגעיל מזלג או כלי שנאסר, יעשה זאת רק לאחר שחלף יום מאז שנאסר הכלי ונפגם טעם האיסור, כדי שלא ייצא טעם האיסור מהכלי אל המים וישוב חזרה אל הכלי ונמצא שלא הועיל מאומה בהגעלה. רק לאחר כ"ד שעות כבר נפגם הטעם ואין הכלי נאסר בכך שטעם פגום נבלע בו. אף על פי כן, אם האדם זקוק מאד להשתמש בכלי זה באותו יום, כתבו פוסקי זמננו (ש"ת "אגרות משה" יו"ד חלק ב' סימן ל"א, ועיין "סידור פסח כהלכתו" פרק ז' סעיף ב'), שירתח בכלי זה מים עם חומר פוגם, כגון אקונומיקה, ועל ידי כך יפגום את בליעותיו ולאחר מכן יוכל להגעילו (מ"מאורות הדף היומי" כרך ג).

נסא דברכתא

מעומקא דליבא
נשגור בזאת ברכת מזל טוב
לרגל השמחה השרויה במעונם של
הרבנים מגידי השיעורים מבית מדרשנו

הרה"ג משה חיים דרלי שליט"א
ביהכ"ס קיבוץ גלויות - טבריה
לרגל הולדת הבת

הרה"ג ינון כהן שליט"א
מרכז תורני אהבת ישראל - אחיהוד
לרגל הולדת הבן

הרה"ג משה רוטנר שליט"א
כולל מקור ברוך - חיפה
לרגל נישואי הבת

בברכת התורה ולומדיה
מאורות הדף היומי

לעילוי נשמת

הר"ר **שרגא פייבל** ז"ל

ב"ר יצחק אייזיק ז"ל נלב"ע ח' בניסן תשס"ד

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **שרה רוחמה רוזנפלד** ע"ה

ב"ר נחמן ז"ל נלב"ע ט"ו בניסן תש"ן

תנצב"ה

הונצחה ע"י בנה וכלתה
הר"ר **נחמן והניה רוזנפלד** שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **יוסף טיברגר** ז"ל

ב"ר אליהו ז"ל נלב"ע י"ח בניסן תש"ס

תנצב"ה

הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

מאורות הדף היומי

משרד ראשי: רח' ווגמן 1 (פינת חתם סופר 5)
Wagman street 1
ת.ד. 471 בני-ברק P. O. B. 471 Bnei-Brak ISRAEL
טל: 03-5775333
טל: +972-3-5775333
פקס: 03-7601020
Fax: +972-3-7601020
אימייל: E-mail: meorot@meorot.co.il

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307
מוקד ההזמנות 151-500-700